

Den levende Læstadius!

Av Carl Johan Bentsen

Tornedalsrådets kulturutvalg og Storfjord kommune arrangerte 18. og 19. mars et meget godt besøkt seminar på Skibotn Turisthotell. Folk kom fra mange bygder og små og store byer i Tornedalen, fra mange bygder i Nord-Troms og fra Tromsø.

Seminaret var en del av forberedelsen til markeringa av tohundreårsminnet for Lars Levi Læstadius' fødsel den 10. januar 1800.

Johan Ratama

Læstadiusmarkeringa

Læstadiusmarkeringa skal skje gjennom heile år 2000 og i alle Tornedalskommunene fra Haparanda/Tornio til Storfjord.

Mange andre kommuner vil i tillegg også markere dette tohundreårsminnet.

Det har tidligere vært arrangert Læstadiusseminar i Pajala og Kiruna og det vil bli et seminar i Karesuando i september 1999.

Som kjent var Læstadius født 10. jan. 1800. Han ble prestevigd i 1825 etter teologi- og botanikkstudier. 18. mai 1825 ble han utnevnt til kyrkoherde i Karesuando. På grunn av språkforholdene i denne delen av landet, var han nødt til å lære seg to nye språk for å kunne fungere i sin stilling. (Finsk og torneålpisk.) Disse to språkene ble også hans prekenspråk fordi bare et fåtall av innbyggerne kunne snakke svensk i den tida.

Seminaret

I seminaret berørte man det som skjedde lokalt i Storfjord og i nabokommunene etter at de første utsendingene, Per Andersson Nutti (Antin Pieti) og Johan Mattis Naimakka, begge fra Sikkavoupio, førte Ordet med seg fra Karesuando og over grensen til Norge og til Skibotn.

Sentralt stod spørsmålet: Hvordan ble det mottatt?

Videre var seminaret opptatt av disse emnene:

Utbredelsen av læstadianismen, sosiale og kulturelle påvirkninger, splittelser i den luthersk-læstadianske menighet, Lyngenretningen og Erik Johnsen, en innflytters møte med læstadianismen, læstadianismen som tema i Storfjordsskolen, dagligliv i forsamlingsene. En god del litteratur om læstadianismen og Læstadius ble vist, og i ei av markedsbuene på Skibotn er det under oppbygging ei Læstadiusutstilling.

Temaene

Etter åpning av seminaret ved oppfører Hans Strandvoll var det befarung i Markedsgata, og det ble sunget læstadianske salmer i Skibotn Bedehus. Det ble også sunget på finsk da mange fra Tornedalen er tospråklige. Hans Nic. Nilsen ledet sekvensen i kapellet og Johan Johansen fra Skjervøy var en meget god forsanger for forsamlinga. Reidun Mellem, opprinnelig fra Elvevoll i Storfjord, foredro om da læstadianismen kom til Lyngen, «Med Guds ord over landegrensene».

Fra Reidun Mellems foredrag: Seint på høsten i 1848 kom de to første læstadianerpredikantene til Skibotn i Lyngen, utsendt av læremesteren selv, Lars Levi Læstadius, som da var prest i Karesuando i Nord-Sverige. De to var Per Andersson Nutti (Antin-Pieti) og Johan Mattis Naimakka. Begge var fra Sikkavoupio. Disse to ble etterfulgt av mange flere. Læstadianismen spredte seg fort i Nord-Sverige, kom også over til Nord-Norge etter de gamle ferdselsveiene.

Reidun Mellem sier videre: «Kjørekaren let taumane henge, innsokken i egne tankar. Kva var det han hadde sagt læremeisteren? Du Antin Pieti og du Johan Mattis skal bringe Ordet til folket der ute ved havet. Guds nådes lys skal renne opp også over fjellradene i Lyngen. Dei hadde nok prøvd å trekke seg unna, prøvd å få ei utsetting, men han hadde vore fast. Akkurat no, i året 1848, når reinflokkane på seinhausten har nådd vinterbeita sine, då er tida inne til å dra. Så fikk det bli slik, det var inga hjelp i å gruve seg, no var dei på veg.»

Og slik på denne måten kom Ordet over fjellet fra Nord-Sverige til en fjord i nord. De to utsendte opp-

holdt seg på markedsplassen i Skibotn, men det var ikke uproblematisk. Folk var mistenksomme overfor dem, og det ble til og med snakket om at de var smittet av sjukdom.

De dristet seg til å synge noen salmer, og da disse ble avsungenet på finsk, var det folk som stoppet opp og lyttet. Mottakelsen i Skibotn forløp relativt bra, de fikk tale Ordet, men de var spente på hvordan de ville bli mottatt i neste bygd. De drog videre, og de tok inn hos Mons Monsen og familien hans. Det ble holdt forsamling. Antin-Pietis ord gjorde noe ved husbonden, og Mons kom denne dagen til tro på sin Gud. De fortsatte innover Storfjorden, de kom til Elvevoll, her fikk de hus hos Hans Heiskel. Det ble holdt forsamling, og flere kom til tro.

Begge utsendingene ville tilbake til Skibotn, de fikk låne båt, men uvante på havet som de var havnet ute ved Pollen i Lyngen. Det ble en stor vekkelse der på kort tid. De kom vel over til Skibotn igjen, og var meget takknemlige for hva de hadde vært med på. Kjørereinene fikk de tak i og snart drog de opp dalen til vidda og hjem til Sikkavoupio. «Det var god tidend de hadde å bringe han Lars Levi: at Ordets lys hadde nådd fram til havet, at en liten flamme hadde funnet ly mellom fjellradene i Lyngen. Så ville det kanskje skje - om Gud så ville - at denne flammen kunne vekse seg sterk og derifrå eingong bli boren ut over - til nabobygdene - til nabofjordane.»

Hans Nic. Nilsen - dagligliv i forsamlingen

Hans Nic. tok til med sin egen begynnelse, fra han var født i 1937 og oppover, han fortalte om opplevelser og kom raskt inn på den spesielle hilsen alle kristne i forsamlingen hilser hverandre med: «Guds Fred!», et par ord som ikke bare er det som ei høflighetsfrase, men har en dypere mening, og betyr noe, og ikke minst, forplikter.

I forsamlingene vil en oppdage at det er to som sitter bak bordet når Ordet skal legges fram, det er alltid 2 på reisene sammen. Det er i tråd med hva Jesus selv gjorde når han sendte ut sine disipler, han sendte dem ut to og to.

Videre kom Hans inn på selve gangen under en vanlig forsamling, og han mintes faren som alltid tok til slik: «Vi skal begynne oppbyggelsen i Jesu navn - - .» Det var å begynne en oppbyggelse, en oppbygging, av det åndelige hus.

Han fortalte også litt om formiddagsforamling og ettermiddagsforamling: En salme blir sunget, under morgenbønnen står alle, deretter synges en salme som passer til den preteksten som leses. Det leses fra Luthers Kirkepostille. Det leses fra den aktuelle preteksten for søndagen i kirkeåret. Det blir en lengre prekengjennomgang, man har samtale om den, man avslutter med salme.

Deretter er det pause, det er mat, og sosialt samvær.

Man har omsorg for hverandre!

Ettermiddagsforamlingen kan ha denne gangen: Det blir en preken hvis man har en predikant til stede. Er

det kun en forsamlingsholder til stede blir det lest fra Ordet. Tidligere var det jo alltid slik at det ble lest på tre språk, samisk, finsk og norsk.

Etter at prekenen var over var det aftenbønn, man avsluttet med salme. Det var den offisielle delen, men deretter var det alltid sosialt samvær. Dette kunne fortsette med salmesang lenge utover kvelden.

Hans Nic. Nilsen kom inn på den sjelesørgeriske dimensjonen ved forsamlingen, og han pekte på det som går under navnet rørelse. Det var ikke noe fremmedelement, men noe av en kristens hverdag. Dette er tolt borte i dag: «Vi har tapt mye når vi ikke kan oppleve det som en gang var. Jeg mener ikke at kristendommen er død ved at dette ikke er med, men det er viktig at disse elementene er med.»

Til slutt sammenlignet Hans Nic. Nilsen det hele med en sommerdag. Det er tørt og varmt, det kommer en «floing», det tar til å regne, det hele får nytt liv, slik er det også med den åndelige dimensjonen hos menneskene. Man får liksom lettere puste når lufta blir rein, og man får en ny «innsprøyting» ved å høre Ordet, «det er frigjørende å bekjenne sin synd overfor Gud - det er nåden - det er den gode luften. Det er en nådegjerning fra Gud - ikke vår fortjeneste.» Hans Nic. er i dag en av «høvedsmennene» som sammen med en kamerat reiser med Ordet fra Lofoten til Kirkenes.

Hans Nic. Nilsens gjennomgang av det daglige liv i et læstadiansk miljø, en gjennomgang av det daglige livet i forsamlingen var for seminar deltakerne meget interessant. For uinvidde kan det være meget bra å få «komme litt på innsida av» miljøet. Mange myter og fordommer vil da lett kunne «kastes ut» av ens tankegods.

Nå er Hans Nic. Nilsen en person som lett kan fortelle om og fra det daglige livet i et læstadiansk miljø.

Gudleik Seppola - læstadianismen som tema i Storfjord skolene

Seppola startet med å si at emnet er så å si utømmelig. Hvordan skal man undervise om temaet? Undertittelen på Seppolas foredrag var sosiale og kulturelle påvirkning opp gjennom tidene. I ei bygd som Skibotn var mange tospråklig, ja, det var sogar dem som kunne tre språk. Som Seppola sa det: «Vi lærte ikke finsk, men språket var i miljøet, og vi kom tidlig i kontakt med det læstadianske miljøet, men det var noe vi ikke lærte noe om. Det er først nå i ettertid at vi har måttet ta tak i dette i skolene.» Det flerkulturelle ved Storfjord kommune har liksom bare vært der, det har aldri vært satt i system som et undervisningsopplegg, det er noe Seppola er opptatt av, og at skolen skal virkelig ta tak i det for å synliggjøre ei lokalhistorie som på mange måter er blitt skjult. Nå vil vel alle vite at Skibotn alltid har vært litt «spesiell», Skibotn er vel den finske bygda i Nord-Troms som har vært best «overvåket», ikke bare på 1930-tallet med de politiske strømningene som da fantes, men også i «Den kalde krigens tidsalder» var bygda over-

våket pga strategisk beliggenhet. Altså Storfjord har ei spesiell historie, men det lærte man ikke noe om, i alle fall ikke i skolene. Det er dette Seppola vil rette opp. Skolen utarbeider undervisningsopplegg på det lokalhistoriske plan.

Vi er på Nordkalotten, og det er rett og slett mye som man ikke forstår i Sør-Finland, i Sør-Sverige og i Sør-Norge. Og når det gjelder å lære om læstadianismen så er det på Nordkalotten den hører til.

På et litt «høyere» plan er det i de siste årene satt fokus på den lokale historie og «fenomenet» at man i området har vært nært knyttet til våre nabofolk. Boka «Den finske fare» av Knut Einar Eriksen og Einar Niemi, med undertittel «Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860 - 1940», fra 1981, peker på mye av det som var politiske - nasjonale - og lokale «stridsspørsmål» i forannevnte periode. Ei slik bok har bidratt mye til å kunne forstå mange av myndighetenes beveggrunnen, men også gitt mange folk en forklaring på hvorfor myndighetene satt inn en for- forskningspolitikk som savner sidestykke reint historisk.

«Det har aldri kommet klart fram at norsk minoritetspolitikk i nord langt på vei må forstås som et produkt av den norske frykt for nabostaten og kvensk illojalitet.»

«Bygdebok» for Kvænangen, om fjordfolket, av Ivar Bjørklund, har også bidratt til å få en mer nyansert oppfatning av de trestammers møte.

Seppola kom mye inn på ordet identitet - trygg identitet. Man må ha en plattform å bygge på. Man må tenke positivt om sin egen bakgrunn, sin egen historie. Har man det, et godt grunnlag, vil man være trygg overfor den øvrige verden.

I Storfjordsskolene har man integrert den lokale undervisninga, man har laget ressurspermer hvor man har opplegg for mange forskjellige emner innen så å si all form for lokalhistorie, og ikke minst om læstadianismen. Dette «bakes inn i» årsplanene.

Seppolas foredrag tok også for seg SLU-prosjektet i Storfjord, dvs. Storfjordsskolenes lokale utforming. Det er undervisning på det lokale plan, men som han sa: «Dette har vi da drevet på med i 25 år.»

For å få «historia på plass» må man se på hva slags roller de enkelte aktørene har: Skolen har alltid hevdet den statlige delen av «historia», nasjonalstatens syn skal være rådende, men dette må kunne settes sammen med de lokale forhold, og det er nettopp det man gjør i Storfjord når man integrerer lokale kunnskaper i skolene. Læstadianismen som historisk «fenomen» må man lære, det er ikke lærebøker om dette, det er da best å lage egne opplegg, egne ressurspermer.

Seppola kunne sette opp ei lang liste over emner som nærmest går fra A til Å, fra fødselen til Læstadius i 1800 til hans betydning for Nordkalotten og fram til der vi står i dag.

Til slutt sa Seppola at elevene jobber med oppgavene i klassen, det blir en gjennomgang av «demmes» histo-

rie, det er del av «vår identitet», det er områdets historie. Elevene finner det interessant, det engasjerer! Et slikt undervisningsopplegg er et bidrag til å oppleve egen historie. Og husk fra Storfjord: MANGFOLD STYRKER!

Som et mellomspill skal nevnes at mot seinkvelden var det arbeidsmøte i Tornedalsrådets kulturutvalg med fortsettelse neste dag tidlig om morgenen. Både lærere i Storfjord, andre interesserte og lærere fra Tornedalen hadde også samarbeidsmøter!

Terje Konradsen - en innflytters møte med læstadianismen

Første foredrag under seminarets andre dag ble sett på med spenning, her var det en «utenfra» som skulle «analysere» læstadianismen med «søringsøyner» - kunne det gå bra?

Terje Konradsen som titulere seg som misjonsleder kommer fra en helt annen tradisjon rent geografisk. Han har bodd i Storfjord fra 1978, har sin familie der, er far til 4 barn. Han har studert teologi i Oslo, men studiet ble avbrutt. Han kommer fra Posrgrunn, og som han sier han er vokst opp med misjonskristendommen fra Sør-Vestlandet, fra «Bibelbeltet». Det han ganske raskt kunne konstatere var at det indre miljøet han kom fra var ikke så ulikt det miljøet han nå kjenner i Storfjord.

Det som kanskje har vært barrieren er at man har vært skeptisk til «slippe til dem der sørfra».

Nå har det imidlertid vært slik at folket i nord alltid måtte «høre på dem der sør». Terje Konradsen ble kjent med misjon i nord gjennom kontakt de hadde med samemisjonen. Han forklarte også dette med misjonskristne, en person som han forklarte slik: «En aktiv kristen som ikke var læstadianer».

Det som har gjort sitt til at det på en måte har oppstått en «kollisjon» her mellom misjonskristne og læstadianerne er at misjonsarbeiderne sørfra har oversett at man hadde en genuin kristendomsform her i nord, nemlig læstadianismen. I Nordkalottområdet har det fra Læstadius' dager alltid vært en «monopol» situasjon mht den lutherske-læstadianske meninget.

Man vil finne ytterst få misjonsforeninger fra Balsfjord til Alta. Det samme gjelder også de frie menighetene, dvs. frikirkene. Konradsen hevedet også at mye av det som er gjort sørfra er gjort i rein uforstand. På den måten er det oppstått mange «sår» mellom sør og nord!

Da Konradsen kom til Storfjord merket han at mye var forskjellig, mye var annerledes. Det er etniske forskjeller som man ikke er klar over, dette er noe man ikke er klar over i Sør-Norge.

Konradsen fortalte at han hadde en venn på besøk som ytret: «Dette er jo et annet land!» Nå mente selvsagt Konradsen at det var å gå noe for langt. Han nevnte en rekke kulturkollisjonseksempler: Dette: Kan man være en same og på samme tid være en kristen? Her tenkes det da på de kulturelle forskjellene.

Konradsen sa at det ble like absurd om en stille spørsmålet: Kan man være norsk og på samme tid være kristen?

Konradsen har opplevd mye positivt i Storfjord og han var meget opptatt av MANGFOLD STYRKER, og at man har tatt læstadiusvalmuen inn i kommunevåpenet i Storfjord.

Det som gjør at folk fra andre tradisjoner ikke skjønner «Nordkalottekristendommen» er bla. det at man har hatt noen ytre tegn som dette med slips, gardiner, juletre osv., og det er i et nøtteskall folks kunnskap om læstadianismen sørpå.

Til slutt sa Konradsen at uten tvil er læstadianismen Nordens største vekkelsesbevegelse, i Finland kan det på det meste på store sommerstevner samles opp mot 80 - 100.000 mennesker. I Skibotn kapell kan det også være et par tusen, og da er det slik at «taket letter» under salmesang.

Som et resultat av vekkelsesbevegelsen kom troen, og den er ikke blitt til i et vakuum, den er blitt til fordi noen drog ut - drog ut til havet - til fjorden! Gå ut, like til jordens ende!

Et hjertesukk fra Konradsen: Det fins kun fem sider om læstadianismen i kirkehistoria for dem som går opp til embedsexamen, teologistudiet! Konradsen kunne ikke unnlate å nevne en slags navnebror til Hans Nic. Nilsen, Hans Nilsen Hauge, kjent legpredikant, 1771 - 1824, begge to «veiryddere med gnagsår» - det må bety de har gått mye!

Atle Reiersen - læstadianismens påvirkning sosialt og kulturelt

Andre innleder fredag 19. mars var Atle Reiersen fra Nordreisa. Han har studert læstadianismen meget nøye og han har trukket «vitenskapen» inn i bildet. Det tør være kjent at han har en lengre artikkel i fjorårets årbok om «Hvorfor slo læstadianismen sprekker på 1900-tallet?»

Det er meget interessant å registrere de sosiale følgene etter at Ordet var kommet over fjellet og ned til fjorden. Reiersen som viste mange grafer kunne ned tall og «stolper» vise mye av utviklinga. Eksempelvis kan nevnes dette med brennevinsbruk: Fra 1848 heter det: Ikkun Sværme af berusede Mennesker. 1853: Beruselse sjælden at se. 1854: Bare 1/8af Befolkningen bruger Brændevin. 1858: Fantet ikke Drukkenskab i Præstegjeldet.

Atle Reiersen tar for seg de samfunnsmessige relasjonene, og da er han opptatt av hvordan har læstadianerne klart å møte alt det nye? Det fins mange ytre farer. Hvordan har læstadianismen gjort innflytelse på samfunnet? Og samfunnets innflytelse på læstadianismen?

Reiersen var inne på samfunnsforhold, politikk, kristendommen før vekkelsen, vekkelsestida, og Læstadius som formidler av budskapet - «Hjertets

språk»!

Foredraget til Reiersen var delt i to sekvenser, han hadde også en meget interessant gjennomgang av SPLITTELSEN I DEN LÆSTADIANSKE BEVEGELSE. Det ble tidlig noe «kluss i det åndelige maskineriet», det var ikke gått mer enn 16 år etter at Læstadius var død at man begynte å fortolke, og Raattamaa var meget opptatt av å holde bevegelsen samlet og oppfordret til enighet, forpliktelse og innbyrdes kjærlighet. Det ble strid om lederskapet, striden oppstod etter Raattamaa. Det oppstod en retorikk - hva mente de døde? Det var dette som ble det alt overskyggende. «Raattamaa lærte ikke feil!» Det oppstod snart en kamp om den rette fortolkning av Luther og Læren. Det som gjorde at det ble splittelse var, som Reiersen sa, at man vocket på hverandres konservatisme.

Dessuten nevnte han også de mange retningene som fins innen bevegelsen og han nevnte at bare i Pajala er det 5 retninger, og alle som er kjent med situasjonen i regionen i dag kjenner sikkert til de mange retninger, og bare for å nevne det: Liberale - Konservative - Fundamentalister! Man kan med fordel lese Reiersens artikkel i årbok 1998.

Lyngenretningen - Erik Johnsen

Mot slutten av dagen holdt Frode Lervoll fra Manndalen er meget interessant foredrag om Lyngenretningen og Erik Johnsen. Lervoll begynte langt tilbake i tid og trakk ei linje fra Luthers fødsel i Eisleben i Sachsen fram til Erik Johnsen og Manndalen. Frode Lervoll er i slekt med Erik Johnsen.

Det ble fortalt mye om Erik Johnsens oppvekst, om hans skolegang, eller mangel på sådann. Selv om det ble lite med skolegang lærte han både Katekisma og Det Nye Testamente utenatt, alt dette kunne han utenatt da han ble konfirmert som 18 åring i 1862. Han var født, iflg. Kirkeboka i 1844, men selv hevdet han 1842. Han ble en gammel mann, han døde i 1941. Han ledet Lyngenretningen fra 1900 til 1941.

Erik Johnsen var utsending på det store kirkemøtet i Oslo i 1919, han skulle «allernådigst» få en halv time til rådighet, taletid, men dette var han ikke interessert i. «De høye herrer» kom sammen og han fikk faktisk ubegrenset taletid.

Erik behersket norsk, finsk og samisk, han var en samfunnsengasjert mann, han fulgte godt med, og han var også en av initiativtakerne sammen med Karlsøy prestent Alfred Eriksen når Nordlys skulle stiftes.

Men det er i det «åndelige regiment» Erik har sin gjerning: Som Nordkalottbeoer var det ikke grenser, han var i Sverige, i Finland i Norge, og en gang fikk han fra Uppsala bud om han ville ta imot vervet som predikant. Dette var i 1898. Det ble også snakket om lønn, men det er da Erik Johnsen sier: For ingenting har jeg fått det - for ingenting skal jeg gi det.

Seminaret ble avsluttet med en del hilsninger, bla. kultursjefen i Haparanda, Tapio Salo, uttalte rosende ord om heile seiminaret. Rasmus Engstad fra Skibotn takket på vegne av kommunen. Tolken under seminaret, Oddvar Ørnebakk, fikk også stor takk for tolking i to heile dager til ende.

Alle foredragsholdere fikk ei «gåtegeit» utlevert av Magnar Ryeng, kulturkonsulent i kommunen. Det

fulgte med ei løysing på gåta, men alle fikk 1. mai som dato for at oppgaven skulle være løyst - hva nå det må bety?

Seminaret var vellykket, de ca 70 tilstedeværende hadde en fin opplevelse, innlandsbeboerne fikk til og med se og kjøpe torsk på flytebrygga i Skibotn, norsk torsk ble sendt over grensa til EU-land!

Vinterlig brud

Av Idar W. Oinas

De vakreste drømmer som våren kan yte
når skogen står grønn under blått himmelhvelv.
Det er som en ild i ditt indre som tennes.
En drøm om en kjærlighetssommer. Du lenges.
Og drømmer du aldri må bryte.

Sommeren kommer med hete i luften.
Du tydelig ser alt som spirer og gror.
Solen står høyt over fjellenes tinde,
men vårdrømmens pike du ikke kan finne.
Det var kun en drøm gitt av vårblomstens dufter.

Høsten den kommer med gulnede løvdryss.
Solen står lavt over rødmende fjell.
Nå høstes den sed som av bonden ble sådd,
men også for deg er målet nå nådd.
En høstpике ga deg ditt vårdrømmekyss.

Vinteren kommer, den dekker alt liv
som våren den ga i hver ås, i hver li.
Men vinteren den har også sin sjarm
for nå rundt din vårdrøm du holder din arm,
mens hun lover deg en gang å «blive din viv».

Forunderlig styrer vår skjebnegudinne
vår ferd gjennom livet i årstiders løp.
Den vårdrøm du hadde om kjærlighetssommer
du fant da omsider høsten var kommet.
Da høsten gled over i vinterens skrud
fikk din vårdrøm sin ring. Hun ble vinterlig brud.